

EL FORMULARI DE LA MISSA DE NADAL EN LA LITÚRGIA HISPÀNICA

per Gabriel RAMIS I MIQUEL
Centre d'Estudis Teològics de Mallorca

La festa de Nadal del 25 de desembre és una festa típicament occidental. L'Orient celebra la festa de la Manifestació del Senyor el 6 de gener. Ambdues festes són acceptades mútuament per Occident i Orient; l'Occident, a més de la festa del Nadal, celebra l'Epifania, i l'Orient accepta també la festa del 25 de desembre¹. La manifestació del Verb en la nostra carn se celebra doblement.

Sembla que inicialment, en l'Església hispànica, se celebrava solament l'Epifania. El cànon quart del concili de Saragossa (ens trobam al final del s. IV, any 380), mana que a partir del 17 de desembre fins al dia d'Epifania, tothom assistesqui cada dia a l'església, i condemna sota anatema el qui no ho observi².

El cànon quart del concili de Girona ja ens parla de la festa de Nadal. Han passat cent trenta-set anys; ens trobam en l'any 517. Aquest dia, és un dia oportú per a administrar el baptisme³.

1. Al voltant dels anys 120-140, la secta dels gnòstics intentà de cristianitzar unes festes que a Egipte i Aràbia se celebraven en honor del *sol invictus* (CLIMENT D'ALEXANDRIA, *Str.* I 21: PG VIII 887). Però per a la festa cristiana de l'Epifania, hem d'esperar a la meitat del s. IV; el testimoni més antic és el d'Epifani (EPIFANI, *AH* III. *Expositio fidei* 22: PG XLII 827). Pels voltants d'aquesta data, la festa ja havia entrat a Occident. La primera notícia de la festa de Nadal a Occident ens la forneix el *Cronògraf* de l'any 354 del *Liber Pontificalis* (Ed. L. DUCHESNE, *Le Liber Pontificalis. Texte, introduction et commentaires* I, Paris 1881, pp. 10-12). La festa occidental de Nadal passa a Orient per Antioquia cap a l'any 375 (JOAN CRISÒSTOM, *Homilia in Servatoris nostri Iesu Christi diem natalem*: PG XLIX 351). En la meitat del s. IV Nadal i Epifania ja són celebrades a Orient i a Occident.

2. C. IV. «*Ut tribus hebdomadis quae sunt ante Epifaniam ab Ecclesia nemo recedat. Item legit: Vingtint et uno die quo a XVImo. kalendas ianuarias usque in diem Epifaniae qui est VIII idus kalendas ianuarias continuis diebus nulli liceat de ecclesia absentare, nec latere in domibus, nec sedere in villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, sed concurrere ad ecclesiam. Quod qui non observaverit de susceptis anathema sit in perpetuum. Ab universis episcopis dictum est: Anathema sit*» (CV 17).

3. C. IV. «*Ut Pascha tantum et Natalis Domini baphtismum detur, excepto his qui in langore consistunt. De catechumenis baphtidiandis id statutum est, ut quia in Paschae sollemnitate vel Natalis Domini, quando magis sollemnitatis celebritas maior est, rariores ad baphtidiandum veniunt, ceteris sollemnitatibus infirmi tamtunmodo debeant baphtidiari, quibus quocumque tempore convenit baphtismum non negari*» (CV 40).

A partir del concili de Girona, tenim documentació clara de la festa de Nadal: el segon concili de Braga⁴ i, sobretot, el concili desè de Toledo que institueix la festa de la Mare de Déu el dia 18 de desembre en relació amb la festa del dia 25, la de Nadal⁵.

Dins aquest context de les dues celebracions (Nadal i Epifania), s'han de situar els textos d'Isidor que ens parlen de la doble celebració de la manifestació del Senyor⁶.

Ben establerta en temps d'Isidor la festa de Nadal en l'Església hispànica, és lògic que disposàs de formulari propi per a la seva celebració. No ens proposam l'estudi de la formació i datació del formulari de la missa, sinó el seu estudi per tal d'esbrinar quina teologia del Nadal té l'Església hispànica, i com l'expressa en la seva celebració. Malgrat tot, podríem avançar, a nivell d'hipòtesi, que l'eucologia de la festa de Nadal no deu ser anterior a l'inici del s. VI; potser l'elaboració dels textos es féu en aquest segle.

1. Fonts

A les sigles de les fonts litúrgiques on es troben els formularis de la missa de Nadal, hi afegim les dels Concilis Hispànics.

- AL = Lleó, Bibl. Cat. codi 8
Ed. L. BROU - J. VIVES, *Antifonario Visigótico Mozárabe de la Catedral de León* (Monumenta Hispaniae Sacra. Series Liturgica 5,1), Barcelona-Madrid 1959. (CLLA 380; TALH 82)
- CV = Concilis Visigòtics
Ed. J. VIVES, *Concilios Visigóticos e Hispano Romanos* (España Cristiana. Textos 1), Barcelona-Madrid, CSIC, 1963.
- LC = Madrid, Acadèmia de la Història, Cod. Emilianensis 22; Paris, Bibl. Nacional, Ms. nouv. acq. lat. 2171
Ed. J. PÉREZ DE URBEL - A. GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber Commicus* (Monumenta Hispaniae Sacra. Series Liturgica 2-3), Madrid, CSIC, 1950-1955. (CLLA 363, 360; TALH 27, 25)
- LMS = Toledo, Bibl. Capitular, Ms. 35.3
Ed. M. FEROTIN, *Le Liber Mozarabicus Sacramentorum et les manuscrits mozarabes* (Monumenta Ecclesiae Liturgica 6), Paris 1912. (CLLA 301; TALH 64)
- MM = Biblioteca Vaticana, col·lecció Barberini, AAA II 16

4. *Concilium Bracarense* II c. IX (CV 84).

5. C. I. «*De celebritate festivitatis Dominicae Matris*»... Proinde ut de cetero quidquid est dubium sit remotum, sollemnitas Dominicae Matris in die XV kalendarum ianuarium omnimodo celebretur, et Nativitas filii eius Salvatoris nostri die octavo kalendarum earundem, sicut mos est, sollemniter in omnibus habeatur» (CV 308).

6. «Refert autem Cassianus apud Aegyptios Nativitatis diem, et epiphaniarum sollemnitatem non bifarie, ut in occiduis provinciis, sed sub diei unius festivitate celebrari» (ISIDOR, *De ecclesiasticis officiis* I 17,3: PI. LXXXIV, 763). «Duae sunt autem epiphaniae: prima, in qua natus Christus (est) pastoribus Haebraeorum angelo nuntiante apparuit; secunda, in qua ex gentium populis stella indice praeseipis cunabula Magos adoraturus exhibuit» (ISIDOR, *Etymologiarum* VI 8 = BAC 433, p. 606).

Missale Mixtum secundum regulam beati Isidori, dictum mozarabes.

Editat pel canonge Alfons Ortíz, per manament del Cardenal D. Francesc Jiménez de Cisneros, arquebisbe de Toledo. Fou imprès a Toledo el mes de gener de l'any 1500. A. Lesley el torna a editar sota el mateix títol, i és reproduït en el tom 85 de la *Patrologia Latina*. D'aquest mateix missal, en fa una altra edició el cardenal Lorenzana a Roma l'any 1804.

- S5 = Londres, British Museum, addit. Ms. 30.844 (Codex Silensis)
Ed. M. FEROTIN, LMS 804-820.
(CLLA 305; TALH 104)
- T7 = Toledo, Bibl. Capitular, Ms. 35.7
Ed. M. FEROTIN, LMS 754-776.
(CLLA 314,320; TALH 101,147)

2. Quadre sinòptic

Presentam en quadre sinòptic les fórmules de la missa segons ens les transmeten les fonts, i segons les dues tradicions. Quan a un manuscrit li manca una fórmula, ho indicam per punts suspensius.

TRADICIÓ A

AL	LMS	S5
1 - Praelegendum		Praelegendum
2 - Trisagion		Trisagion
3 - Oratio post Gloriam		Oratio post Gloriam
4 -		Prophetia
5 - Benedictiones		Benedictiones
6 - Psallendum		Psallendum
7 - Clamor		Clamor
8 -		Apostolus
9 -		Evangelium
10 -		Sermo
11 - Laudes		(llacuna)
12 - Sacrificium		
13 -	Oratio Admonitionis	
14 -	Alia	
15 -	Post Nomina	
16 -	Ad pacem	
17 - Cantus ad pacem		
18 - Ad sanctus		
19 -	Illatio	
20 -	Post sanctus	
21 -	Post pridie	
22 - Cantus ad confrac.		
23 -	Ad orationem dominicam	
24 -	Benedictio	
25 -		

TRADICIÓ B

<i>T7</i>	<i>LC</i>	<i>MM</i>	
Praelegendum		Praelegendum	1
Trisagion			2
Oratio post Gloriam	Oratio post Gloriam	Oratio post Gloriam	3
Prophetia	Prophetia	Prophetia	4
Benedictiones			5
Psallendum		Psallendum	6
Clamor			7
Apostolus	Apostolus	Apostolus	8
Evangelium	Evangelium	Evangelium	9
			10
Laudes		Laudes	11
Sacrificium		Sacrificium	12
(llacuna)		Oratio Admonitionis	13
		Alia	14
		Post nomina	15
		Ad pacem	16
			17
			18
		Illatio	19
		Post sanctus	20
Post pridie (frag)		Post pridie	21
(llacuna)			22
		Ad orationem dominicam	23
		Benedictio	24
		Completuria	25

3. *Estudi del formulari*

Un cop presentades les fonts i el seu quadre sinòptic, anem a estudiar cada un dels seus elements. No seguirem l'ordre que cada una de les fórmules té en la celebració; seguirem un ordre lògic, és a dir, per blocs.

Començarem per estudiar l'eucologia, després el leccionari i, finalment, l'antifonari.

a) *Eucologia*

Oratio post gloriam

Les fonts ens forneixen tres tipus d'oracions després del «gloria». Una fórmula breu: *Tibi semper gloria*; i una fórmula més llarga: *Hodie*. Aquesta fórmula té dues recensions, substancialment idèntiques però no coincidents; una en el LC, i l'altra en el MM. La fórmula breu és pròpia de la tradició A; la fórmula més llarga és comuna a ambdues tradicions.

La fórmula *Tibi semper gloria* té dues parts. El text de la primera part està fonamentat en la segona part del v. 14 del pròleg del quart Evangeli. La paraula clau és «gloria». En aquesta primera part, el text de l'oració juga amb el terme «gloria»: el de l'himne angèlic i el del text del quart Evangeli.

Tibi semper gloria, Deus,
cuius gloria in adsumpto homine,
vidimus gloriam quasi Unigeniti a Patre,
plenum gratia et veritate

L'encarnació del Verb és la glòria del Pare; i l'encarnació es realitza quan el Verb assumeix l'home.

Aquest tema de l'encarnació-glòria del Pare, sembla fonamentar-se en Ireneu. Si l'home que viu —i viu per la visió de Déu— és la glòria de Déu, amb molta més raó l'home per excel·lència, Crist, serà la glòria de Déu⁷. La visió de Déu que ens dóna vida és possible gràcies al Crist que s'ha fet visible, i per mitjà d'ell contemplam el Pare.

Per a descriure l'encarnació, el text de l'oració usa la frase: «adsumpto homine». Aquesta terminologia és usada molt sovint per Lleó⁸, i després també per Ildefons⁹.

El tema de la «glòria» és vist des de dues perspectives: Crist encarnat és la glòria del Pare, per això el Pare sempre és glorificat en ell. En Crist, nosaltres hem contemplat la glòria de Déu que s'ha manifestat en ell.

La segona part de l'oració és formada per la petició.

7. Cf. IRENEU, *AH* IV 20, 7 (= SCh 100, p. 648).

8. Cf. LLEÓ, *In nativitate Domini sermo* V 3; VIII 6 (= SCh 22 bis, pp. 126, 172); *Sermo sive tractatus contra haeresim Eutyctis* 2 (= SCh 22bis, p. 206).

9. ILDEFONS, *De virginitate perpetua sanctae Mariae* 3, 6, 10 (= BAC 320, pp. 66-67, 85, 129).

Praesta nobis, amplissima pietate,
a malis propriis liberari,
et in tuis semper laudibus gloriari¹⁰

La petició és de tipus genèric: veure'ns alliberats dels propis mals, i gloriar-nos en l'alabança de Déu.

De l'altra fórmula, l'oració *Hodie*, en tenim dues recensions, les quals, encara que siguin idèntiques, difereixen en l'ordre d'exposició dels temes.

L'eix entorn del qual gira l'estructura d'aquesta oració és el tema de l'«hodie» litúrgic. El text descriu els distints aspectes de Nadal per subratllar que la totalitat del misteri es fa present en la celebració; per això va repetint constantment l'adverbi «hodie», ultrapassant-ne el caràcter purament temporal¹¹.

L'oració comença anunciant el misteri del naixement del Senyor com a acompliment de totes les profecies.

Tradició A

Hodie e caelis,
Dominus noster Iesus Christus
Salvator mundi advenit
quem prophetarum antea cecinerunt
ex Mariae virgine nasciturum

Tradició B

Hodie nobis
Salvator advenit
quem prophetae praedixerant
ex Maria virgine nasciturum

Tot seguit, el misteri del Verb fet home es contempla des de la dimensió de l'eucaristia; allò que hi ha dins el pessebre és el pa de l'eucaristia, anomenat pa de llum. El text de la tradició B és més extens i també més clar; la citació implícita de Jn 6,35.52 ens confirma que la lectura que fa el text de la tradició A («pannis») és incorrecta.

hodie nobis
in praesepio positus
perpetuae vitae
pannis lucis ostenditur

hodie nobis
praesepio positus
perpetuus panis lucis
ostenditur;
qui dixit:
ego sum panis verus
qui de caelo descendi.
Si quis autem
de pane isto manducaverit
non esuriet in aeternum

Els fruits del naixement del Senyor són la llum, la pau i l'amor. Aquest fragment de l'oració és propi de la tradició A.

10. *In nomine Domini incipiunt orationes post Gloria in excelsis Deo. Oratione in nativitate Domini* (LC 721).

11. Cf. O. CASEL, *Hodie: LMD* 65 (1961) 127-132; J. PINELL, *L'«Hodie» festivo negli antifonari latini: RL* 4 (1974) 579-592.

Hodie pax civium supernorum
et hominibus bonae voluntatis
praefixa est perpetuae caritas perpetuitatis.

Tot això és considerat com un tresor que se'ns obri. En la tradició B el tresor ens neix.

Hodie nobis
thesaurus *reseratus* est

Hodie nobis
thesaurus *natus* est

L'encarnació del Verb i el seu naixement ens és descrita com una llum encesa per l'Esperit Sant. El text de la tradició B és una mica diferent, i més clar i lògic.

Hodie nobis lucerna virginis
quam Spiritus Sanctus signabit,
verum lumen apparuit mundo

Hodie nobis lucerna virginis
quam Spiritus Sanctus ignivit,
verum lumen apparuit

A continuació, el naixement del Salvador és descrit com a compliment dels temps messiànics anunciats pel mateix Jesús (cf. Mt 11,5): guarició de totes les malalties que culmina en la resurrecció dels morts. El text és igual en les dues tradicions.

Hodie caecorum medicus natus est;
hodie paraliticorum sanitas,
hodie debilium firmamentum
atque infirmantium virtus,
hodie resurrectio mortuorum
Salvator noster advenit

La fórmula acaba amb una petició que és distinta en les dues tradicions. En la tradició A es demana, tot fent referència a l'himne angèlic, que nosaltres puguem proclamar el goig de Nadal.

Quaesumus, igitur, vera Deus,
ut qui nos fecisti nativitatis tuae suscipere gaudia,
facias quoque, annua devotione.
immaculatis cordibus,
ethereis vocibus tibi proclamare cum iubilo. Amen¹²

La petició de l'oració en la tradició B és de tipus genèric: que la glòria de Nadal ens alliberi dels mals i ens faci gloriar en les alabances del Senyor. Cal advertir que la petició de la fórmula *Hodie* de la tradició B és igual a la petició de l'oració *Tibi semper gloria* de la tradició A.

12. *In nomine Domini incipiunt orationes post Gloria in excelsis Deo. Oratione in natale Domini ad missa (LC 721-722).*

Praesta nobis,
amplissima pietate

a malis propriis liberare
et in tuis semper laudibus
gloriarī. Amen¹³

Praesta nobis,

Domine,
per gloriam nativitatis tuae,
a malis propriis liberare
et in tuis semper laudibus
gloriarī. Amen¹⁴

Les fórmules que ara vénen són comunes a les dues tradicions.

Oratio admonitionis

Comença, aquesta fórmula introductòria de les intercessions solemnes, amb la proclamació que han arribat els temps de la salvació, tot citant el text de 2Co 6,2. Ara és el dia de la salvació perquè ha nascut el Salvador.

Ecce nunc tempus acceptabile,
ecce nunc dies salutis

La manifestació del Senyor es descriu sota diverses metàfores o aspectes: ha arribat la llum, l'advocat, la redempció, el metge, el pa i la font. Cada un d'aquests aspectes de la manifestació del Senyor exigeix de part dels feels una determinada accollença o reacció: la llum suposa fugir de les tenebres; l'advocat, obrar rectament; la redempció, clamar per la llibertat; el metge, manifestar els mals; el pa viu, menjar-lo; la font inestroncable, omplir les nostres ànimes de la seva aigua.

Lux a terra prodiit, exeamus e tenebris.
Advocatus e caelo descendit, quod oportet agamus.
Redemptor mundi apparuit, pro libertate clamemus.
Venit ad aegrotos medicus, vulnera proferamus.
Panis vivus credentibus datus est, hunc sumamus.
Fons perennis fidelibus ortus est, animas impleamus

En aquesta fórmula torna a sortir el tema de l'eucaristia, el pa viu, en relació al Nadal. Aquest tema ha estat tractat en l'oració *Post Gloriam*; en aquesta oració el pa era contemplat en el pessebre, aquí és contemplat en l'acció dinàmica de ser menjat.

La festa de Nadal demana que la nostra vida vagi d'acord amb el misteri celebrat.

13. Cf. LC 721.

14. *In nativitate Domini nostri Iesu Christi. Oratio post Gloria* (MM 183).

Cuius misericordia, virtute et gratia
 in illo fidei processu,
 iustitiae cultu,
 confessionis gradu,
 castitatis affectu stare nos faciat,
 in quo animas floruisse sibi
 non aruisse convincat

La nostra vida ha de florir pel procés de la fe, pel conreu de la justícia, pel progrés de la confessió i per l'afecte de la castedat. Tot això és obra de la misericòrdia, força i gràcia del Senyor.

L'ideal de la vida cristiana és la vida de Jesús-Home; això vol dir una vida sense pecat.

Atque in illo statu,
 illum vita nostra delectetur nobisque fructificet
 in quo se generis non criminis nostri permanens Deus,
 in nobis nasciturus inseruit,
 et pro nobis moriturus apparuit¹⁵

Déu és inimitable; fet home esdevé el nostre model. El text litúrgic subratlla l'afinitat entre nosaltres i Jesús, quan afirma que el Verb, sense deixar d'ésser Déu, neix com un de la nostra nissaga, però no del nostre pecat.

Al mateix temps que amb aquesta expressió s'afirma la concepció virginal, s'indica la finalitat o funcionalitat de l'encarnació: la passió i la mort. Déu, sense ser alhora home no podia morir per redimir-nos; precisament per això es fa home per poder morir i salvar-nos. Es posa de relleu la relació entre naixement i pasqua. Vertaderament, amb el naixement de Jesús comencen els temps de salvació.

Alia

Aquesta oració, formant part dels díptics, és una oració eminentment deprecativa. S'hi enceta el tema que tornarà a sortir en la *Illatio*: la comparació entre Maria i l'Església en relació amb el misteri del naixement de Jesús.

Te, Domine Iesu Christe,
 te Deum pluraliter homines salvantem
 et hominem in Deo singulariter potentem
 invocamus, laudamus, rogamus:
 ut adsis, parcas, miseraris, ignoscas.
 Des in corde vota quae compleas,
 des in ore verba quae exaudias,
 des in opere facta quae benedicas

15. *In nativitate Domini nostri Iesu Christi. Missa* (MM 186-187); *Missa de Nativitate Domini. Missa* (LMS 110).

La invocació a Crist comporta una confessió de fe cristològico-soteriològica: un home, Crist Jesús, que alhora és Déu, salva tots els homes. Tant la divinitat com la humanitat de Crist hi són ben subratllades.

L'objecte de la invocació es concretitza en el cor, la boca i les obres; el cor perquè compleixi els propòsits, la boca pronuncii les paraules que siguin escoltades, les obres siguin dignes de la benedicció de Déu.

Consideram de capital importància el fragment que segueix per a la teologia de la festa.

Non petimus renovari nobis
sicut in hac die olim acta est corporalis nativitas tua,
sed petimus incorporari nobis invisibilem divinitatem tuam.
Quod praestitum est carnaliter, sed singulariter tunc Mariae,
nunc spiritualiter praestetur Ecclesiae

El naixement carnal de Crist no es pot tornar a repetir, és un esdeveniment singular que va tenir lloc en un moment determinat del temps. La comunitat celebrant n'és conscient. Però si Crist no pot revestir altra vegada la nostra humanitat, nosaltres sí que podem incorporar-nos a la seva divinitat. Aleshores, l'Església, més que celebrar el naixement carnal del Verb fet home, celebra el naixement espiritual dels seus fills per la participació en la divinitat. Tanmateix aquest nou naixement solament és possible pel naixement carnal del Fill de Déu¹⁶.

L'instrument que realitza aquest nou naixement de l'home a la vida de Déu és l'Església. La maternitat carnal i singular de Maria, ara passa a l'Església en una maternitat espiritual.

Ut te fides indubitata concipiat,
te mens de corruptione liberata parturiat,
te semper anima, virtute Altissimi obumbrata, contineat

El naixement espiritual a la vida de Déu es fa per mitjà de la fe que concep, la ment que dóna a llum, i l'ànima, que, sota l'ombra de l'Esperit, és l'habitable de Déu. Així es fa realitat el Déu-amb-nosaltres, l'Emmanuel.

16. Aquesta fórmula litúrgica d'alguna manera és deutora de la tesi agustiniana respecte de Nadal. Per a Agustí, la festa de Nadal no és un «sacramentum», sinó una «memoria». La categoria de «sacramentum» la reserva per a la festa de Pasqua, assignant a Nadal la categoria de «memoria», una festa aniversària per a recordar el naixement de Crist, dins la mateixa línia de la «memoria» dels Sants (AGUSTÍ, *Sermo* 190,1-2: PL XXXVIII 1007). En canvi per a Lleó, aquesta festa del Nadal és un veritable «sacramentum» (LLEÓ, *In nativitate Domini sermo* II 1 = SCh 22bis, pp. 74-76; cf. LLEÓ, *In nativitate Domini sermo* VI 2 = SCh 22bis, pp. 138-140). Cf. A. BAUMSTARK, *Liturgie comparée*, Chevetogne ³1953, pp. 178-179; J. GAILLARD, *Noël: mémoire ou mystère?: LMD* 59 (1959) 37-70; P. RAFFIN, *La fête de Noël, fête d'événement ou fête d'idée?*, en A.-M. TRIACCA - A. PISTOIA, (edd.), *Le Christ dans la liturgie* (Éph Lit Subsidia 20), Roma 1981, pp. 169-178.

Ne discedas a nobis, sed procedas ex nobis.
 Sis revera Emmanuel noster, nobiscum Deus.
 Digneris manere in nobis, et pugnare pro nobis.
 Te enim pugnante, nos vincimus

La presència de Déu amb nosaltres ens allibera dels nostres pecats. Els bolquers i la llet que són el vestit i l'aliment d'un nadó, serveixen per a descriure com el Senyor ens alimenta i ens deslliura dels nostres pecats.

Solve nos, quaesumus, a pannis putribus peccatorum,
 qui te, pro peccatis nostris,
 dignatus es putredine ligari pannorum.
 Lac tuum Ecclesiae tuae parvulos nutriat.
 Adeo infirmos delicatus oleorum cibus pascat,
 ut ad percipiendum fortiolem ac solidum cibum
 validiores quotidie vires crescant.
 Et ita noverimus defecatam voluntatem
 et fidem exhibere firmissimam
 ut iugiter enitamur, auxilio tuo,
 ad vitam pervenire perpetuam¹⁷

Els dos temes cabdals d'aquesta fórmula litúrgica són: per una part, la confessió de fe cristològica; per l'altra part, la consideració de Nadal no solament com a naixement de Jesús, sinó sobretot com a naixement dels homes a la vida de Déu. En conseqüència, la mariologia deixa pas a l'eclesiologia, no com a contraposició de Maria a l'Església, sinó com a diversificació funcional: allò que fou Maria en el naixement corporal de Jesús, ho és l'Església en el naixement espiritual dels cristians.

Post nomina

La formulació d'aquest text és eminentment sacrificial: l'Església ofereix al Pare la víctima immaculada, Jesús.

Famuli tui indigni et exigui sacerdotes
 tremendae maiestati tuae spirituales victimas immolantes,
 offerimus tibi, Deus, hostiam immaculatam
 quam maternus uterus impolluta virginitate produxit,
 pudor edidit, sanctificatio genuit, integritas fudit.

La víctima que l'Església ofereix és Jesús, Déu i home. Jesús és l'única víctima sense taca perquè ha nascut de la virginitat incorrupta de la seva mare. Aquesta víctima és l'única que pot agradar a Déu, perquè és Déu mateix.

La condició de la víctima que l'Església ofereix és del tot singular; immolant-se, viu, i viva, sempre s'immola.

17. *In nativitate... Alia* (MM 187); *Missa de nativitate... Alia* (LMS 111).

Hostiaque immolata vivit, et vivens iugiter immolatur.
Hostia quae sola Deo placere prevalet, quia Dominus est

Aquesta víctima s'ofereix al Pare per totes les necessitats dels vius i dels morts.

Hanc tibi, summe Pater, offerimus
pro sancta Ecclesia tua,
pro satisfactione saeculi delinquentis,
pro emundatione animarum nostrarum,
pro sanitate omnium infirmorum
ac requie vel indulgentia fidelium defunctorum.
Ut mutata sorte tristium mansionum,
felici perfruantur societate iustorum¹⁸

Ad pacem

Comença aquesta oració amb una confessió de fe cristològica: Jesús és alhora el Déu excels i l'home humil. El Jesús humil, glorificat per la resurrecció, és el qui dóna la pau; a Ell demanem el do de la pau.

Excelsum te Deum pariter
atque humilem hominem Christum Iesum,
acclives servuli supplices deprecamur:
ut pacem quam ascensus ad caelos,
tuis charis notitia commendasti,
dones, augmentes, perficias atque custodias

El bes de pau no ha de ser utilitzat per a dissimular els odis; per això mateix la pau es realitza per la força de Déu. El text cita el Sl 121,7.

Atque ita fiat pax tua in virtute
et abundantia in turribus tuis,
ne officii oscula sint tegmina virus occulti

De la mateixa manera que els àngels foren missatgers de pau als pastors, també nosaltres, sobretot en aquest dia de Nadal, hem de ser missatgers i fills de la pau que el Ressuscitat va donar als seus deixebles.

Sed qui, decantantibus angelis
pacem tribuisti hominibus bonae voluntatis,
in hoc die natalis,
efficias nos nuntios et filios pacis¹⁹

18. *In nativitate... Post nomina* (MM 187); *Missa de nativitate... Post nomina* (LMS 112).

19. *In nativitate... Ad pacem* (MM 187-188); *Missa de nativitate... Ad pacem* (LMS 113).

Illatio

La *Illatio* és un text dens de contingut teològic. L'eix central de la seva estructura és format per la relació comparativa entre Maria i l'Església, per una part; i el naixement de Jesús de Maria, i el naixement dels fills de l'Església per mitjà dels sagraments de la iniciació cristiana, per l'altra.

Comença el text litúrgic per una explícita acció de gràcies al Pare pel naixement de Crist. El naixement de Crist suposa que Déu, encara que estigui fora de la dimensió temporal, tanmateix hi entra. Es contraposa l'«*hodie*» del naixement, amb la atemporalitat de Déu.

Dignum et iustum est
 nos omnipotentiae et pietati tuae
 referre quas posse donaveris laudes, clementissime Pater.
 Quia post multa tempora, in hac die,
 non ante multa tempora,
 quae tibi vel sibi semper erat,
 nobis natus est Christus Iesus, Unigenitus tuus

La paradoxa temporal (avui-eternitat) es perllonga en la paradoxa entre Maria i l'Església: el Senyor esdevé fill de l'esclava; i el part de l'esclava és el fruit de l'Església.

Factus est ancillae filius, Dominus matris suae.
 Partus Mariae, fructus Ecclesiae.
 Qui ab illa editur, ab ista suscipitur.
 Qui per illam pusillus egreditur,
 per istam mirificus dilatatur.
 Illa salutem populis creavit, haec populos.
 Illa utero vitam portavit, haec lavacro;
 in illius membris Christus infusus est,
 in istius aquis Christus indutus est.
 Per illam, qui erat nascitur.
 per istam, qui perierat invenitur.
 In illa redemptor gentium vivificatur,
 in ista gentes vivificantur.
 Per illam venit ut peccata tolleret,
 per istam tulit peccata propter quae venit.
 Per illam nos ploravit, per istam nos curavit;
 in illa infans, in ista gigans;
 ibi exultat, hic triumphat.
 Per illam crepundia gestavit, per istam regna subiecit.
 Illam parvuli iocunditate demulsit,
 istam sponsi credulitate despondit

Des de la perspectiva de Maria, Crist és contemplat sota la seva dimensió humana, petita i humil. Des de la perspectiva de l'Església, és contemplat el Crist total, que es va dilatant espiritualment. Aquesta és la clau d'interpretació.

Lògicament, en la celebració de Nadal, des de la contemplació del fill de Maria

es passa a la contemplació de l'Espòs de l'Església. Crist és per a Maria l'Infant; per a l'Església, l'Espòs.

A partir d'aquí, el text litúrgic deixa de banda la relació Crist-Maria, per contemplar solament la relació entre Crist i l'Església. Crist Espòs ofereix a la seva Esposa, l'Església, els dons esponsalícis que no són altres que els sacraments de la iniciació cristiana.

Exstant denique pretiosi amoris incorrupta commercia.
 Dedit sponsus sponsae suae munera,
 aquas vivas, id est Christus Ecclesiae,
 e quibus semel ad placendi meritum lavaretur.
 Dedit oleum laetitiae, pro odorifero unguento chrismatis,
 quo ungeretur.
 Vocavit eam ad mensam suam, adipe frumenti satiavit illam.
 Vino suavitatis implevit, iustitiae imposuit ornamentum.
 Donavit deauratum virtutum varietate vestitum.
 Animam suam pro illam posuit.
 Susceptae et calcatae mortis spolia
 in dotem ille regnaturus victor exhibuit,
 seipsum ille in cibo ac potu indumentoque concessit.
 Ipsam pollicitus est statuendam in dexteræ suae parte reginam

El dot que Crist dóna a l'Església són les despulles de la mort que ell ha aconseguit lliurant-se a la mateixa mort per ella, segons el text de Jn 10,15.17. Sota aquesta imatge, evidentment es descriu la redempció que se'ns comunica per mitjà dels sacraments de la iniciació cristiana: les aigües baptismals, l'oli de la crisma, el pa i el vi de l'eucaristia, que són el fonament de les virtuts del cristià. Aquest dot, és a dir la redempció, té una dimensió escatològica, perquè l'Església s'ha d'asseure com a reina a la dreta de l'Espòs.

Després d'haver contemplat el misteri de Crist des de la dimensió de Maria i de l'Església, s'estableix la comparació d'ambdues: la mare natural i la mare espiritual.

Concessit et ipsi quod concessum est genetrici,
 impleri, non violari. Parere, non corrumpi;
 illi semel, isti semper.
 Sedere tamquam sponsam in thalamo pulchritudinis,
 et multiplicare filios gremio pietatis.
 Fructuosam esse prolem, non fetida voluntate

De la relació entre Maria i l'Església, en surt afavorida aquesta, ja que tots els privilegis de la maternitat virginal de Maria passen a l'Església, i allò que va realitzar una vegada Maria donant a llum corporalment Crist, ho fa sempre l'Església engendrant Crist en els cors dels feels.

Finalment, el text ens presenta l'Església que s'ofereix ella mateixa al seu Espòs, perquè tot allò que té, és un do seu.

Sic et ipsa in ipso et per ipsum dives effecta,
 sponso ac domino suo humilia refert munera.
 Hoc enim de proprio suo offerendo quod credidit,
 hoc de exemplo quod eum redamavit.
 Hoc de dono ipsius id ipsam potuisse quod voluit,
 id ipsam voluisse quod potuit

Tot el que té l'Església és do del Senyor, i allò que li ofereix és el que el Senyor li ha donat: els màrtirs, les verges i els continents; les roses, els lliris i les violes²⁰.

Dedit illi tamquam rosas martyres,
 velut lilia virgines, quasi violas continentes

Els dons del Senyor han estat transmesos a l'Església per mitjà dels seus apòstols: per això ara regna benaurada amb Crist.

Haec ad illam per ministros voluntatis eius apostolos,
 conferta operis sui impensa transmisit.
 Unde nunc a dextris eius felici et gloriosa perennitate consistens,
 eum tecum, omnipotens Pater et cum Sancto Spiritu regnantem,
 cum omnibus angelis confitendo conlaudat et dicit:
 Sanctus...²¹

Post sanctus

Aquesta fórmula és molt breu, i és formada per dues citacions indirectes de la Sagrada Escripura.

La primera citació és de Ba 3,38, on es diu que la saviesa és vista a la terra, on conviu amb els homes. L'aplicació al Verb que es fa home és prou clara.

Vere sanctus, vere benedictus
 Dominus noster Iesus Christus Filius tuus,
 qui venit e caelis ut conversaretur in terris

La segona citació és de Jn 1,14a, que corrobora i completa la primera citació del profeta Baruc.

caro factus est ut habitaret in nobis²²

20. Aquesta comparació dels estats de vida dins l'Església amb les roses, lliris i violes, prové de Cebrià que compara els màrtirs a les roses, i les obres bones dels germans als lliris (CEBRIA, *Epistula* 10, 5, 2 = BAC 241, p. 394). Agustí desenvolupa el tema, i a les roses dels màrtirs i els lliris de les verges, hi afegeix l'heura dels casats i les violes de les viudes (AGUSTÍ, *Sermo* 304. *In solemnitate Laurentii martyris* 3, 2-3: PL XXXVIII 1396).

21. *In nativitate... Illatio* (MM 188-189); *Missa de nativitate... Illatio* (LMS 114).

22. *In nativitate... Post sanctus* (MM 189); *Missa de nativitate... Post sanctus* (LMS 115). Aquest text es repeteix en dues fórmules gal·licanes que també són *post sanctus*, encara que en la litúrgia gal·licana pertanyen als formularis I i VI de les misses dominicals; Go 482, 537. Cf. G. RAMIS, *Los misterios*

Post Pridie

Aquesta fórmula és una verdadera epiclesi, en la qual no s'invoca solament l'Esperit Sant, sinó tota la Trinitat. Però, per tal de motivar la invocació de la Trinitat sobre els dons, s'afirma que l'eucaristia se celebra per fidelitat al precepte del Senyor²³.

Haec, Domine, dona tua et praecepta servantes,
in altare tuum panis ac vini holocausta proponimus

De la mateixa manera que l'Esperit Sant va concebre la carn de Crist dins les entranyes de Maria, ara s'invoca la Trinitat perquè santifiqui els dons que l'Església ha posat sobre l'altar.

Rogantes profusissimam tuae misericordiae pietatem,
ut in eodem Spiritu quo te in carne virginitas incorrupta concepit,
has hostias Trinitas indivisa sanctificet.
Ut cum a nobis fuerint non minori trepidatione
quam veneratione percepta,
quidquid contra animam male vivit intereat,
quidquid interierat nullatenus reviviscat²⁴.

L'eucaristia que amb veneració menjarem, santificada per la força de la Trinitat, farà desaparèixer tot allò que de dolent hi ha dins nosaltres per tal que no hi torni a reviure.

Ad orationem dominicam

El text de Jn 14,6 serveix de base per a l'elaboració de la fórmula litúrgica, que comenta les paraules clau de camí, veritat i vida. En aquest text no hi ha cap referència a la festa del Nadal.

Quod via ut sequeremur ostendit,
quod vita ut loqueremur edocuit,
quod veritas ut teneremus instituit,
tibi, summe Pater, cum tremore cordis
proclamemus e terris²⁵.

de pasión como objeto de la anámnesis en los textos de la misa del rito hispánico. Estudio bíblico-teológico (Monografías 27), Roma, IEHE, 1987, pp. 77-78.

23. Sobre aquest aspecte de la celebració eucarística, cf. L-T. COLOMBOTTI, *L'eucaristia al centro di ogni istituzione* (Analecta Liturgica 6), Roma 1983.

24. *In nativitate... Post pridie* (MM 189); *Missa de nativitate... Post pridie* (LMS 116).

25. *In nativitate... Benedictio* (MM 189-190); *Missa de nativitate... Benedictio* (LMS 118).

Benedictio

La fórmula de la benedició, preparació immediata per a la comunió, relaciona el misteri de Nadal amb la vida cristiana.

Dominus Iesus Christus
qui olim pro nobis hodie dignatus es nasci,
ipse vos, sua nativitate vivificet

Nadal és vida per a nosaltres. La contraposició entre «olim» i «hodie» ens torna a posar el problema insinuat en la fórmula *Alia*. Crist va néixer històricament antany; avui celebrem la vida que ens va merèixer per la seva passió i resurrecció.

Et qui infantiam sumens humanitatis,
vilibus indutus est pannis,
caelestium virtutum vos vestiat indumentis

Els bolquers de l'infant Jesús s'han de convertir per a nosaltres en vestits de virtuts.

Sitque vestrorum cordium interior pastus,
qui in praesepio se voluit monstrari vescendus²⁶

També la benedició relaciona Nadal amb l'eucaristia. L'infant ajagut a la menjadora és el pa de vida que se'ns dona per menjar.

Completuria

L'oració conclusiva de la celebració s'inicia amb una acció de gràcies per la celebració del Nadal; ve després la petició de poder celebrar molts d'anys aquesta festa amb pau i tranquil·litat.

Gratias tibi agimus, Domine Deus,
et te Deum benedicimus de die in diem,
qui nos in hac die sanctae solemnitatis tuae
perducere dignatus es;
fac nos diem istum nativitatis tuae
per multa curricula annorum,
in pace et tranquillitate suscipere
cum fidei populo tuo²⁷

27. *In nativitate... Completuria* (MM 190).

b) *Leccionari*

El leccionari de la festa de Nadal és idèntic en les dues tradicions; solament hi ha una diferència, i és que la tradició B té la tendència a fer les lectures més curtes.

	<i>Tradició A</i>	<i>Tradició B</i>
<i>Prophetia</i>	Is 7,10-16; 9,1-7 ²⁸	Is 9,1-7 ²⁹
<i>Apostolus</i>	He 1,1-12 ³⁰	He 1,1-12 ³¹
<i>Evangelium</i>	Lc 2,1-20 ³²	Lc 2,6-20 ³³

La primera lectura té dues parts molt definides. La primera gira entorn del signe de l'«al·lota» que tindrà un fill el qual assegurarà la descendència davídica a Judà. Mateu i l'Església han vist en el naixement virginal de Crist l'acompliment de la profecia d'Isaïes.

La segona part fa referència al príncep de la pau que allibera Judà. Alguns exegetes han vist en aquest fragment la cerimònia de coronació d'un rei, que quan pujava al tron era aclamat com a fill adoptiu de Déu. La tradició cristiana ha vist com aquesta promesa era acomplerta en Crist³⁴.

La tradició B solament llegeix la segona part d'aquesta primera lectura.

La segona lectura, l'Apòstol, és presa del primer capítol de la carta als Hebreus, en el qual se'ns diu que amb l'adveniment de Crist, sobretot amb el seu sacrifici redemptor, han començat els darrers temps.

Dins aquest fragment segurament s'ha incorporat un himne cristològic que ens descriu la realitat de Crist, resplendor i empremta del Pare, i per això mateix, superior als àngels³⁵.

La lectura de l'evangeli consisteix en la narració del naixement de Crist de l'evangeli de sant Lluc. El fragment comença per l'edicte d'empadronament fins a l'anunci dels pastors. La tradició B comença directament per la narració del naixement de Jesús³⁶.

Les lectures són perfectament coherents amb la celebració de Nadal. L'evangeli és la narració de l'esdeveniment profetitzat en la primera lectura. La segona lectura és una reflexió teològica sobre el Crist que s'ha manifestat al món.

28. Lc 21-22; LMS 760, 809.

29. MM 184.

30. Lc 23; T7 (LMS 760); S5 (LMS 809).

31. MM 185.

32. Lc 24-25; T7 (LMS 760); S5 (LMS 809).

33. MM 186.

34. Cf. F.-L. MORIARTY, *Isaia 1-39*: Grande Commento Biblico 16, pp. 18-21.

35. Cf. M.-M. BOURRE, *L'epistola agli ebrei*: Grande Commento Biblico 44, pp. 40-42.

36. Cf. C. STUHLMUELLER, *Il vangelo secondo Luca*: Grande Commento Biblico 44, pp. 40-42.

c) *Antifonari*

Totes les peces de l'antifonari del dia de Nadal corresponents a les lectures són tretes dels salms, sobretot del salm segon, salm eminentment messiànic. Les altres peces, corresponents als ritus més directament relacionats amb l'eucaristia, són tretes d'Isaïes i de Joan, primera carta i evangeli. Totes són comuns a les dues tradicions³⁷.

Praelegendum

Aquesta peça amb la qual s'inicia la celebració és treta del Sl 117, però el text dels versets no és el mateix en les dues tradicions. L'Antifonari de Lleó dona l'antífona fragmentàriament; els altres manuscrits de la tradició A en donen solament els *incipit*.

Tradició A

Al·leluia. Benedictus qui venit,
al·leluia, in nomine Domini,
al·leluia, al·leluia.
V/ Hic est dies quem
(Sl 117,26a.24a)³⁸

Tradició B

Al·leluia. Benedictus qui venit,
al·leluia, in nomine Domini
al·leluia, àl·leluia.

V/ Deus Dominus et illuxit nobis.
R/ In nomine Domini.
V/ Gloria et honor Patri et Filio,
et Spiritui Sancto, in saecula
saeculorum. Amen
R/ In nomine Domini.
(Sl 117,26a.27a)³⁹

La tradició A, com a vers del *Praelegendum* usa el v. 24a del salm 117, un text de sabor eminentment pasqual; mentre que el v. 27a del mateix salm usat en el *Praelegendum* de la tradició B lliga més amb el sentit de la festa de Nadal.

Psallendum

El *Psallendum*, juntament amb el *Clamor* peça exclusiva de la tradició A, és format per versets del Sl 2, salm reconegut com a messiànic per tota la tradició cristiana, començant pels Apòstols.

37. A les grans solemnitats, a la litúrgia hispànica a continuació del *Gloria in excelsis Deo* es canta el trisagi. Com que no és exclusiu de la festa de Nadal, no en fem comentari. Sobre la qüestió del trisagi i el seu sentit cristològic propiciat per la lluita antiarriana, cf. J. GIBERT, *Il significato cristologico del trisagio nella messa ispanica*, dins *Paschale Mysterium* (Studia Anselmiana 91 = Analecta Liturgica 10), Roma 1986, pp. 33-53.

38. AL 93; cf. T7 (LMS 760); S5 (LMS 809).

39. MM 183.

Dominus dixit ad me, filius meus es tu,
 ego hodie genui te.
 V/ Pete a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam,
 et possessionem tuam terminos terrae (Sl 2,7-8)⁴⁰

El *Clamor* segueix la lectura del Sl 2 que s'ha fet en el *Psallendum*.

Reges eos in virga ferrea. Deo gratias.
 Et tamquam vas figuli confringes eos.
 Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram
 (Sl 2,9-10)⁴¹

Laudes

Per als laudes, la litúrgia usa el v. 9 del Sl 110; el contingut de la frase: «redemptionem misit...» n'és la clau. Amb aquesta fórmula s'enceta el tema de l'encarnació amb relació a la mort salvadora de Crist; tema que serà desenvolupat en l'*Oratio admonitionis* i en la *Post nomina*.

Al·leluia. Redemptionem misit Dominus populo suo,
 mandabit in aeternum testamentum suum,
 sanctum et terribile nomen eius⁴²

Sacrificium

El text del *Sacrificium* és agafat del profeta Isaïes, del mateix fragment que s'ha llegit en la profecia. El text de la tradició A està més desenvolupat que el de la tradició B.

Tradició A i B

Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis,
 et factus est principatus eius super humeros eius,
 al·leluia, al·leluia (Is 9,6)

Tradició A

II Al·leluia. Potestatis eius et pacis eius non erit finis,
 sedebit super thronum David et super regnum eius.
 R/ Et factus.
 III Al·leluia. Gentium populus sedens in tenebris
 vidit lucem magnam,
 qui sedebant in regione umbrae mortis lumen ortus est eis.
 R/ Et factus.
 (Cf. Is 9,7.2)⁴³

40. AL 94; T7 (LMS 760); S5 (LMS 809); MM 185.

41. AL 94; T7 (LMS 760); S5 (LMS 809).

42. AL 94; T7 (LMS 760); MM 186.

43. AL 94-95; T7 (LMS 760); MM 186.

Aquest cant insisteix en el naixement de l'infant, que és un descendent de David, i que esdevé una llum per a tothom.

Ad pacem

El dia de Nadal té el cant de la pau propi. El text és un centó de la primera carta i de l'evangeli de Joan: l'amor de Déu s'ha manifestat perquè ha enviat el seu Fill al món. El Fill encarnat ens dona el nou manament de l'amor.

Caritas est Deus,
et ex hoc manifestata est caritas Dei in nobis,
quia filium suum misit in mundum ut vibamus per eum.
R/ Novum mandatum.
II. Si manseritis in me.
(Cf. 1Jn 4,9; Jn 13,34a; 15,7a)⁴⁴

Ad confractionem panis

La missa de Nadal també té propi el cant de la fracció. És un centó de texts del discurs del pa de vida, el capítol sisè de Joan.

Hic est panis verus qui de caelo descendit,
et vitam tribuit mundo.
Qui manducaberit ex eo permanet in aeternum,
et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita;
qui credit in me non esuriet neque sitiet unquam.
(Cf. Jn 6,33.59.51b.35)
Ecce disponam vobis sicut disposuit michi Pater
ut edatis et bibatis supra mensam meam in regno. Al-leluia.
(Cf. Lc 22,29)⁴⁵

Aquest càntic subratlla la relació entre naixement de Jesús i eucaristia que és la carn de Jesús. Aquest tema ja ha estat desenvolupat en les fórmules: *Oratio post gloriam* (tradicció B), *Oratio admonitionis* i *Illatio*.

4. *Síntesi doctrinal*

En el formulari de la missa de Nadal de la litúrgia hispànica, hi tenim reflectida l'expressió d'una reflexió teològica sobre aquest misteri del Verb-Home. La teologia que ens ofereix, la sistematitzaríem en aquests punts:

a) *L'encarnació i naixement de Jesús, en funció de la Pasqua*

Aquesta relació funcional s'estableix a partir de la soteriologia. La mort-resurrecció de Jesús, és el mitjà volgut per Déu per a la salvació de l'home. Déu no pot morir. calia que es fes home per tal d'oferir el sacrifici de la seva pròpia vida per

44. AL 95.

45. AL 95.

a poder salvar l'home. Crist és la víctima agradable a Déu que s'ofereix constantment pel ministeri de l'Església.

L'encarnació, acte d'obediència del Verb al Pare, és realitzada per l'acció fecundant de l'Esperit Sant; en ella es fa patent la dimensió trinitària de l'obra de la salvació.

L'Església ha de formular d'alguna manera aquest misteri de Déu que es fa home. En els textos litúrgics, aquestes formulacions se converteixen en autèntiques confessions de fe cristològiques.

La cristologia patristica, sobretot la de Lleó, és l'humus que afavoreix la composició d'aquests textos litúrgics.

b) *Relació entre Nadal i Eucaristia*

La litúrgia hispànica no es detura en una contemplació materialista o anecdòtica del naixement de Jesús. Passa de la realitat històrica o anecdòtica al seu contingut, al seu significat.

Per això, en l'Infant ajagut a la menjadora, l'Església hispànica hi contempla el «pa de vida», el pa de l'eucaristia. Partint de la relació funcional de l'encarnació amb la pasqua, és lògica aquesta transposició: Infant ajagut a la menjadora —pa de vida o eucaristia. L'Església ja contempla en l'Infant la realització pasqual de la qual l'eucaristia és el memorial; per tant, en la menjadora no hi veu solament el Nadó, sinó sobretot el pa de l'eucaristia. Aquesta relació és remarcada pel cant de la fracció del pa, format per textos del discurs del pa de vida de Joan.

c) *Teologia litúrgica de la celebració*

Els textos del formulari de la missa de Nadal, més que fer una teologia de la celebració del Nadal, esbossen una teologia general de la celebració litúrgica a partir de la festa de Nadal. En el nostre formulari es nota la influència d'Agustí. Per a Agustí l'únic «sacramentum» és la celebració pasqual; Nadal queda fora d'aquesta categoria, és una «memoria».

Tanmateix, la categoria sacramental hi és present al llarg de tot el formulari. L'important no és la re-presentació de l'esdeveniment, sinó el significat de l'esdeveniment celebrat: que Crist neixi dins les nostres ànimes per la iniciació cristiana.

La dimensió sacramental de la festa també hi és tractada amb el tema de l'«hodie». El misteri de Nadal es fa present en l'Església per la mediació de la celebració sacramental. Són dues teologies de la celebració que convergeixen en aquest formulari.

d) *Relació Maria-Església*

Potser aquest és un dels trets més originals de la teologia litúrgica del misteri de l'Encarnació-Naixement. Tot allò que és Maria respecte del Crist, passa en l'Església respecte dels cristians. És una comprensió eclesiològica de Maria que esdevé el prototipus de l'Església. Tot allò que ella realitza físicament i personalment (encarnació-gestació-naixement) respecte de Crist, ho realitza sacramentalment i místicament l'Església respecte dels cristians. Per això mateix, el text litúrgic pot

arribar a dir que l'Església és més sortosa que Maria, car allò que ella va realitzar una vegada, l'Església ho realitza constantment: donar a llum Crist.

Però Crist no és solament aquell que l'Església engendra en els cristians. És també el seu Espòs que místicament la fecunda per la seva Pasqua, donant-li la capacitat d'engendrar per mitjà dels sacraments de la iniciació cristiana.

e) *La «glòria»*

El terme i el contingut són propis de Nadal. És la paraula que diuen els àngels tot anunciant la bona nova als pastors. El contingut és la realitat del Nadal: el Verb fet home. Ell, la glòria del Pare, es manifesta i, per això mateix, l'home esdevé glòria de Déu.

Aquesta és la dimensió antropològica de la teologia del Nadal: una comprensió positiva i optimista de l'home que és la glòria de Déu. Evidentment aquesta comprensió positiva brolla del misteri de Crist, el Verb-Home; ell és la glòria consubstancial del Pare.

Lligat amb el tema de la glòria, hi ha el tema de la contraposició entre la llum i les tenebres. La llum del Verb fet Home il·lumina les tenebres del món submergit en el pecat. Ja no hi ha tenebra. Tot és llum. La «Glòria» s'ha manifestat.

Gabriel RAMIS I MIQUEL

Carrer de la Trobada, 15, 1er.

07011 PALMA DE MALLORCA

Summary

The purpose of this paper is the research of the Christmas Mass formulary of the Spanish liturgy. Starting from the source materials —presented in a synoptic table— we can rebuilt the formulary completely: lectionary, euchology and antiphony. The theology of the Christmas mystery in the Spanish celebration can be resumed in five points: 1) functional relationship between Incarnation-Birth and Easter; 2) relationship between Christmas and Eucharist in the sense that the Eucharist is the Easter memorial, which is possible due to Jesus Incarnation and Birth; 3) the theology of celebration in general that emerges from the Christmas texts, the Augustinian distinction between «memory» and «feast» and the Leonian theology of *hodie*; 4) the comparison between Mary and the Church: what it was accomplished once in Mary, the Church is accomplishing it constantly; 5) finally the theology of «glory» in both its divine and human slope.